

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

SEITZ, Theodor

A házasság alapjai a bantuknál / Foundations of the Marriage among the Bantu (Fordította: LUKÁTS János)

Eredeti közlés /Original publication:

Die Grundlagen der Ehe bei den Bantu, *Africa: Journal of the International African Institute*, London, 1930, Vol. 3, No. 1., Jan., pp. 83–89.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.002.477

Dátum/Date: 2016. november / November 12.

filename: seitz_1930_HazassagAlapjai

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

SEITZ, Theodor: A házasság alapjai a bantuknál / Foundations of the Marriage among the Bantu (Fordította: LUKÁTS János), *AHU MATT*, 2016, pp. 1–8. old., No. 000.002.477, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

kézirat az Afrikai Kutatási és Kiadási Program archívumában (Érd) / manuscript in the Archive of African Research and Publication Program (Érd)

Kulcsszavak/Key words

Magyar Afrika-kutatás, a bantu házasság rendszere, a szerző vitája Torday Emillel

African studies in Hungary, system of the Bantu marriage, discussion of the Author with Emil Torday

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

A HÁZASSÁG ALAPJAI A BANTUKNÁL

SEITZ, Theodor

(Fordította: LUKÁTS János)

(*Africa*: Journal of the International African Institute, London, 1930, Vol. 3, No. 1., Jan., pp. 83–89.)

Az *Africa* II. évfolyamának 3. számában jelent meg Dr. Torday cikke *The Principle of Bantu Marriage* címen, amelynek az érdekes fejtegetései olyan végkövetkeztetésekre vezetnek, amelyek, ha helyesnek bizonyulnak, alkalmasak arra, hogy lényeges pontokon megváltoztassák az eddig elfogadott véleményt, amelyek a bantuknak a házasság és a társadalmi viszonyok egészére és ezek fejlődésére vonatkozó nézeteivel kapcsolatosak. Kutatásainak eredményét Torday úr két mondatban foglalja össze: először is azt állítja, hogy a házasság valódi jellege a bantuknál nem a többnejűség, hanem az egynejűség, amely egy férfi és egy nő között törvényes utódok felnevelése céljából kötődik, valamint, hogy ez a kötés visszavonhatatlan is. Ennél a házasságnál a válási ok eredetileg egyáltalán nem volt ismeretes, hanem csak olyasféle érvénytelenség, amely a házaspár egyikének vagy másikának a fogyatékosságában hordozta az alapját.

Ha én a következőkben ezekkel a végkövetkeztetésekkel kapcsolatban állást foglaltok, ezt azért teszem, mert négy éven keresztül, 1895 és 1899 között, mint a bennszülöttek bírása és később, mint helytartó, a kameruni bennszülöttek családjogi viszonyaival behatóan foglalkoztam, és azokkal a bennszülött törzsekkel kapcsolatban, amelyekkel érintkeztem, lényegesen más eredményre jutottam, mint Torday úr.

Ami mármost azt a kérdést illeti, hogy vajon a bennszülötteknél eredetileg monogámia, vagy poligámia uralkodott-e, a bírósági tárgyalásokon, a törzsfőnökökkel és a misszionáriusokkal folytatott megbeszélések során állandóan azt kellett megállapítanom, hogy a többnejűség a bennszülöttek véleménye szerint magától értetődő dolog volt, és pedig nemcsak a törzsfőnökök és más előkelőségek számára, hanem a nép közül való férfiak, sőt a rabszolgák szerint is. Senkinél, még csak

nyomokban sem találtam olyan véleményt, hogy az egynejűség eredetileg megfelelt volna a nép véleményének, és hogy a többnejűség csak a társadalmi fejlődés következménye volna, amit egyes hatalmas vagy gazdag személyiségek önkénye hozott volna létre. Az okok, amelyeket Torday úr ehhez a véleményhez hozzáfűz, hogy tudniillik a soknejűség eredetileg nem létezett, hanem az eredetileg volt szigorú egynejűség gazdasági vagy egyéb viszonyok miatt, elfajulása következtében jött létre, számomra nem tűnik elfogadhatónak. Tökéletesen helytálló megállapítás, hogy a többnejűség, mivel a női nem számarányában a férfiakét szinte sehol nem haladja meg olyan mértékben, ami visszas társadalmi állapothoz vezetne, és hogy ezek a visszas állapotok a gazdasági növekedéssel szaporodnának, és így a gazdaság halmozódása egyesek kezében lehetővé tenné, hogy asszonyaik száma is indokolatlanul növekedjék.

Ez az aránytalanság volt a német kormányzat és a német missziók küzdelmének egyik fő oka a többnejűség ellen, ebből azonban arra következtetni, hogy az egynejűség felelne meg eredetileg a bantuk elfogásának, ez az én véleményemtől meglehetősen távol áll. Az sem tűnik elfogadhatónak számomra, hogy egy főasszony meglétéből, aki különleges előjogokkal rendelkezik a többiek fölött, az eredetileg létező egynejűségre következtessünk. Sok bírósági tárgyaláson, amelyeket családi viszálykodások ügyében folytattam, sohasem tudtam megállapítani, hogy a bennszülöttek véleménye szerint a házasság a főasszonnyal jogilag vagy etikailag más jellegű lett volna, mint bármelyik másik asszonnyal való házasság. A főasszonynak bizonyosan kitüntetett helye volt, bár egyáltalán nem feltétlenül ő az, akivel a férfi először lépett házasságra. De az úgynevezett főasszony előjogai nem voltak pontosan körülhatárolva. E jogok terjedelme minden esetben különböző volt, még akár egyazon törzsön, sőt ugyanazon faluközösségen belül is. A főasszony helyzete a férj többi asszonyához képest egyrészt a férj vonzalmának a mértékétől függött, másrészt attól a támogatástól, amelyre az asszony a családja részéről számíthatott. Hogy egyedül a főasszonnyal való kapcsolatot tekintsük teljes értékűnek, miközben a többi asszonyt csak ágyasként értékeljük, ez az én tapasztalataim szerint elfogadhatatlan.

A teljes értékű házasság és a jogilag alacsonyabb értékű konkubinátus közötti különbség véleményem szerint egyáltalán nem jutott el a bennszülöttek tudatáig. Ne felejtjük el, hogy a szokásjog, amelyben a bennszülöttek nézetei kifejezésre jutottak, folyamatosan képlékeny ál-

lapotban volt, és hogy a legerősebb befolyás, mint hatalmi tényező, a szokásjog megváltozásában is érvényesült.

Amiben Torday úrnak bizonyosan igazat adhatunk, az a körülmény, hogy az asszony helyzete a többnejűség uralma alatt sokszorosan rosszabbodott. A menyasszonypénz (jegyajándék), ami eredetileg nem volt más, mint kiegészítő kárpótlás, amiért a menyasszonyt a szülői erőszakból átengedték a házastársi erőszakba, ez valójában vételár lett, és az asszony maga a vétel tárgya. Ehhez a fejlődéshez azonban a többnejűség mellett egy olyan fordulat is járult, amely a bennszülöttek családjogi szemléletében előrelépést jelentett, és ebben a szemléletben némi bizonytalanságot hozott.

Mint bíró és később, mint helytartó, különösen gyakran kellett a bennszülöttek örökösödési jogi kérdéseivel foglalkoznom. Ekkor figyeltem fel arra, hogy az örökösödési jog kérdésében bizonytalanság uralkodik, különösen, amikor a törzsfőnök uralkodásáról volt szó. Az ilyen vitás esetekben szinte törvényszerűen a pártok egy része a meghalt törzsfőnök nővérének a fiát követte, *nota bene*: ugyanannak az anyának a nővérét, aki a régi hagyomány szerint egyedül volt jogosult az utódlásra, azzal a mindig visszatérő indokolással, hogy csak ennél a főnöki családnak csak ennél az ágánál áll fenn bizonyosan az illetékség, nem pedig az elhalt törzsfőnök fiainál. Így tehát a család folytonosságát az anyajog képviselte. Csak aki anyai ágon származott a családalapító anyától (ősanyától), csak őt ismerték el valódi családi sarjnak. Az apaságot az öröklésben nem tekintették döntőnek.

Az ellenzők, vagyis az öröklődést az apai leszármazás alapján képviselő, gyakran minden további nélkül elismerték, hogy a korábbi időkben az anyajog volt a mértékadó. A legértelmesebb négerek egyike, Manga Bell, a jól ismert öreg King Bell fia bizonygatta nekem, hogy a dualáknál eredetileg az anyajog uralkodott, az ő saját családjában azonban állandóan az apajog volt az irányadó. Ezzel azt hangoztatta, hogy a Bell-család eredetileg nem tartozott a dualák törzséhez, hanem Calabarból vándorolt be. Véleményem szerint megállapítható, hogy a bennszülöttek szemléletében az anyajogi felfogást majdnem általánosan kiszorította az apajogi szemlélet. Ez a fordulat kezdetben a törzsfőnöki családból indult ki, mert mindenhol, ahol erős törzsfőnöki hatalom alakult ki, a törzsfőnök természetes módon a saját hatalmát inkább a saját fiára, mintsem a nővére fiára hagyományozta. Az apajogi irányelv ilyesféle előretörésével azonban eo ipso a férfi családfő helyzete, a férfi házastárs hatalma erősödött, és a családjogi felfogás-

nak ez a fordulata egyúttal a nő helyzetének a gyengülését hozta magával.

Mármost éppen abból a tényből, hogy az anyajog eredetileg gyaníthatóan mindenhol uralkodott, arra lehet következtetni, hogy abból a kiemelkedő helyzetből, amit az asszony anyai joga a családon belül betölt, nem a többnejűség, hanem az egynejűség a természetes állapot. Az ilyenfajta elméletet azonban a bantuk között meglévő tényleges viszonyok aligha bizonyítják.

Mindig az volt a benyomásom, hogy a bennszülöttek között fennálló családjogi viszonyok kialakításában két tényezőnek van döntő szerepe. Egyrészt a származást kell tisztán tartani, és ez biztonsággal csak akkor volt lehetséges, ha a családhoz tartozás az anyai leszármazáson alapult, másrészt a család képviselőt és védelmet igényelt kifelé, és ezt csak a férfi vállalhatta magára. Aszerint, hogy egyik vagy másik momentum került túlsúlyba, uralkodott el az anyajogi vagy az apajogi szemlélet. Erről vallanak azok a különböző ingadozások és bizonytalanságok, amelyeket akár egyazon törzsnek a családjogi szemléletén belül is gyakran megtalálhatunk. Számomra úgy tűnik, hogy a fejlődésben az európai befolyás nélkül is általában az apajogi szemlélet erősödése figyelhető meg. A szűk család mennél inkább nagycsaláddá, a nagycsalád törzsszé kovácsolódik össze, és így egyre fontosabb lesz a képviselő kifelé, az eredetileg tisztán magánjogi férfi házastársi hatalom a nagycsalád és a törzs vezetői között egy bizonyos állami jelleget kap, és egyes esetekben nyers despotizmussá fajul.

Ezzel a folyamattal, véleményem szerint, a válás kérdése is összefügg. Ezen a területen nem tudok semmiféle biztosan körülírható jogi alapvetést megállapítani, az a kérdés, hogy egy házasság milyen körülmények között bontható fel, hogy vajon csak a férfi, vagy a nő is jogosult rá, hogy a válást igényelje, számomra az egyes esetekben egészen különböző módon vetődött fel.

Általában csak az egyik tétel szokott nyilvánosságra kerülni, amely a férfi igazát támogatja, e szerint a nő terméketlensége és hűtlensége miatt nyilvánítják ki a házasság felbomlását. A vitás házassági kérdésekben egyébként szinte mindig a hatalmi tényező az irányadó. Ha az asszony mögött befolyásos, nagyhatalmú család áll, akkor a férfi számára a válást nagyon megnehezítették. Másrészt a befolyásos családi háttérrel rendelkező asszony bizonyos körülmények között a házasság felbontását keresztül tudta vinni. A bennszülöttek bírái, legyenek akár törzsfőnökök, vagy a bennszülöttek válási bíróságának vagy a kame-

runi bírói testületnek a tagjai, folyamatosan azon igyekeztek, hogy a hatalom jogi felfogásához és az egyes pártok befolyásához alkalmazkodjanak. Azzal a felfogással azonban, hogy a házasság már eleve felbonthatatlan, és hogy a benne résztvevő személyek fogyatékosága indokával utólag semmisnek nyilvánítható, sohasem találkoztam. Ez a kanonikus jognak megfelelő felfogás véleményem szerint sem a bennszülöttek érzéseivel, sem gondolataival, ahogy tapasztaltam, nem egyeztethető össze. A bennszülöttek közül igen kevés, aki a birtok és a tulajdon fogalmát meg tudná különböztetni, ugyanilyen kevesen vannak, akiknek a válás és a házasság utólagos semmissé nyilvánítása közötti különbség eljut a tudatáig.

Az én felfogásom csak azokon a tapasztalatokon alapul, amelyeket bíróként és helytartóként Kamerunban szereztem. A véleményemet Német–Kelet-Afrikáról lényegében az a terjedelmes anyag képezi, amelyet Ankermann professzornak a német–kelet-afrikai bennszülöttek jogairól közzétett műve tartalmaz (Eingeborenenrecht in Deutsch-Ost-Afrika – A bennszülöttek joga Német–Kelet-Afrikában, 1929. Verlag Strecker und Schröder, Stuttgart). Ez az anyag azokra a kérdőívekre adott válaszokon nyugszik, amelyeket a német Birodalmi Gyarmati Hivatal adott ki, és amelyet – látszólag legalább részben – a Torday úr által gyakran idézett Charles Dundas is használt. Ankermann professzor arra a következtetésre jut (műve 50. oldalán), hogy egy férfi olyan gyakran köthet házassági szerződést, amennyire ezt az eszközei lehetővé teszik, ezért aztán a módosabbaknál poligámiát, a szegényeknekél túlnyomórészt monogámiát találunk, továbbá, hogy a házassági szerződés ugyan nem korlátozott időre, hanem élethossziglan köttetik, ennek ellenére a házasság fölbontása bizonyos körülmények között mégis lehetséges. De ami az apa- illetve az anyajogot Kelet-Afrikában illeti, a dolgok hasonlóak, mint Kamerunban, mert, mint ahogy megállapítottuk, Kelet-Afrikában a törzsek nagy száma következtében az apajog a túlnyomó erejű, ezért – fűzhetjük hozzá – a szigorúan megvalósuló apajog alkalmanként a korábbi anyajog nyomai-
val találkozhat. Az anyajog eltűnése sok törzsnél a hamita pásztornépek kulturális befolyására vezethető vissza. Nagyon is lehetségesnek tartom, hogy az európai befolyás még sokkal inkább az anyajogi szemlélet visszaszorulásával jár együtt. De, mint feljebb már kifejtettem, az a véleményem, hogy a bantuknál, egészen függetlenül a külső befolyásoktól, a régi anyajog a belső fejlődés folyamatában helyt kénytelen adni az előretörő apajognak.

Aki tüzetesen foglalkozik a bennszülöttek jogi és társadalmi nézeteivel, megerősíthet abban a véleményemben, hogy rendkívül nehéz a bennszülöttek jogi felfogását és ennek alapjait kifogástalanul megállapítani. Ez részben azért van, mert a mi logikailag kialakított jogi fogalmainkkal nagyon nehéz megérteni a bennszülötteket, akiknek a gondolkodásából az absztrakt fogalmak majdnem teljesen hiányoznak, valamint problémát okoz az egészen más, számunkra idegen szemléletből kiinduló bennszülötteket megérteni. Másrészt viszont nem szabad elfelejteni, hogy amikor az európaiak elkezdtek a bennszülöttek felfogásával alaposabban foglalkozni, akkor az ő jogi szemléletük még kevésbé élesen körvonalazódott, és a szokásjog természetének megfelelően állandó változásban volt. Nem csak azokat a körülményeket ismerem, ahol bíróként a perekben kinyomozni igyekeztem, hogy valójában a bennszülöttek felfogása szerint mi is a jog, hanem mindenekelőtt a német kormányzat által felállított bennszülött választott bíróság tanulmányozása volt a célom Kamerunban. A választott bíróság tagjait évenként a bennszülöttek javaslatára nevezték ki. Teljesen önállóan ítékeztek, anélkül, hogy akár egyetlen európai, lett legyen bírósági ülnök, vagy valamelyik párt képviselője, részt vett volna a bíróság munkájában. Ennek a választott bíróságnak a működésében lépten-nyomon megmutatkozott, hogy a bennszülöttek számára különösen a házassági és a családjog területén hiányoztak a pontosan elkülönülő fogalmak, és a jogi szemlélet bizony gyakran ingadozott. Hogy milyen szerepet játszott a hatalmi tényező, azt bizonyítja a tény, hogy ugyanaz a bíróság a tagok különböző összeállítására szerint jogilag és ténylegesen, egészen hasonló jellegű ügyekben egészen különböző ítéleteket hozott. Mindamellet a bennszülött választott bíróságok, véleményem szerint, az egyetlen olyan intézmények, amelyek idővel egy világos, a bennszülöttek külső és belső viszonyainak megfelelő jog kialakulásához elvezethetnek.

(Africa: Journal of the International African Institute, Vol. 3, No. i. (Jan. 1930), pp. 83–89. Published by: Edinburgh University Press.)

Ford.: Lukáts János
2011. február